

Ett förlovat land utan folkkyrka

Hur fungera religion i ett USA där åtskillnaden mellan religion och stat är knivskarp enligt författningen – samtidigt som religionen tycks finnas med överallt. Anders Mellbourn reder ut begreppen.

”Kyrkor har erbjudit mötesplatser som i ett mer politiserat Europa funnits i Folkets hus och bygdegårdar”

”...amerikaner får tro vad de vill, bara de tror”

”Vi förlitar oss på Gud”, står det på de amerikanska dollarsedlarna. Till ”en nation under Gud” bekänner sig amerikaner när de svär flaggan trohet. ”God bless America” är nästan mer känd som amerikansk nationalsång än den officiella hymnen till stjärnbanéret. Och med en önskan om Guds välsignelse över landet avslutas varje stort amerikanskt politikertal.

I Vita Huset aväts regelbundet presidentens bönefrukost med särskilt inbjudna från olika grenar av samhällslivet. Välsignelser över den nyinstallerade är del av det officiella programmet när presidenter installeras och varje session i kongressen inleds med bön. Men i offentliga amerikanska skolor får inte morgonbön förekomma. Inte heller kors och andra symboler. Skattepengar får inte gå till religiösa ändamål. Åtskillnaden mellan religion och stat är knivskarp enligt författningen.

Religiös individualism

Det här är inte så lätt att få ihop, vare sig för europeiska iakttagare vid sidlinjen eller för amerikaner själva. Européer präglade av lutherska eller anglikanska statskyrkosystem eller romersk-katolsk samhällshegemoni har svårt att förstå att religiositeten kan vara så stark och självklar i det formellt sekulära USA. Särskilt de senaste 50 åren har också (åtminstone till helt nyligen) växande grupper av evangelikalt troende amerikaner organiserat sig politiskt inte minst med syfte för att få stopp på den pågående sekulariseringen av det amerikanska samhället och på de liberala domstolarnas tolkning av författningen. De reagerar mot vad man ser som moralisk upplösning och undergrävande av amerikanska klassiska ideal genom domstolar som tillåter aborter och homosexualitet men förbjuder andakter i skolan eller att tio Guds bud graveras in på domstolsväggar.

Den omfattande amerikanska religiositeten har bl a sina förklaringar i historia, ständig rörlighet, konkurrens, individualism, svaga politiska organisationer och krig (!). Amerikas förenta stater är en skapelse av invandrare på flykt undan statsmakt och åsiktsförtryck. Syftet med utvandringen till Amerika var ofta att vinna både närings- och åsiktsfrihet och att få tillbe Gud på sitt eget sätt. Invandringen var en osäker kamp med många uppbrott till nya marker. Under stark social omvandling växer väckelserörelser. Den amerikanska utvecklingen kom med några få undantag mest att präglas av frihet och konkurrens, inte av politisk kamp i starka politiska och fackliga organisationer. I den religiösa individualismen låg också grunden till den väldiga religiösa konkurrens som ännu gäller i USA. Varje läro- eller personstrid kan leda till en ny kyrko- eller församlingsbildning och så hålls tillväxten och det religiösa intresset igång enligt sociologerna. Det är alltså just avsaknaden av formella folkkyrkor som skulle vara en förklaring till den amerikanska religiositeten.

Religiösa-sociala rörelser

Sociala rörelser har i USA definierats mer som religiösa än något annat. Kyrkor – förvisso av de mest skiftande slag – har erbjudit mötesplatser som i ett mer politiserat Europa funnits i Folkets hus och bygdegårdar. Kriget mot indianer, mellan nord och syd om slaveriet och sedan med de två världskrigen under 1900-talet har skapat ett samhällsklimat där tro på ödet och tron på Gud(ar) ligger nära den enskilde.

I denna konkurrenssamhällets individuella brokighet ligger också förklaringen till att både de mest liberala och mest konservativa religiösa rörelser kan frodas samtidigt i USA. Ren ateism har däremot till alldeles nyligen varit ganska ovanligt. Dominerande uttryck kan skifta mellan tidsperioderna. Upplýsningssidéernas odogmatiska kristendom tog tidigt plats i USA i form av unitarianism av skilda slag. Årtiondena kring förra sekelskiftet såg ett första uppsving för en stark väckelserörelse kring färgstarka predikanter. Modernismens tillväxtår med en kulmen på 1950-talet skapade en amerikansk folkkyrklighet i tre huvudfäror – protestantism, katolicism och judendom. Religiös tillhörighet och gudstjänstdeltagande blev självklarheter hos gemene man men förkunnelse och andlighet var ofta ganska praktisk och alldaglig och bekännelsen föga förpliktigande.

President Eisenhower sammanfattade läget med sitt konstaterande att amerikaner får tro vad de vill, bara de tror. Självtäckte han att han inte var döpt men detta ordnades med hjälp av Billy Graham som intressant nog just i den tidens andliga klimat inlett sin karriär i den märkliga blandade rollen av huspredikant i Vita huset och väckelsekampanjtalare världen över. Billy Graham som själv hade baptistbakgrund lär ha rekommenderat Eisenhower att bli presbyterian. Statistiskt stod religionen vid denna tid starkare än någonsin i USA men mycket kunde uppfattas som ytligt och utan substans.

Pendel åt höger

Detta konformismens konsumtionssamhälle med religionen som självklar komponent utmanades av 1960-talets ungdomsprotester såväl socialt, kulturellt som moraliskt. Rasåtskillnaden bröts ned politiskt och juridiskt och liberala kulturella värderingar och friare livsstilar fick också juridisk sanktion i högsta domstolens samtida uttolkningar av författningen. Men politiskt och religiöst slog pendeln snabbt högerut. Evangelikal, konservativ kristen tro och politisk kristen höger har sedan 1970-talets slut alltmer präglat amerikansk vit kristenhet. Efter en tid av sociala och kulturella omvälvningar och militära nederlag i Vietnam kunde de evangelikala erbjuda en entydig och ordnad tro, fylla ett ideologiskt tomrum med ett budskap knutet till traditionella värderingar och förknippas med ekonomisk framgång.

Det bör dock påpekas att en i grunden konservativt präglad kristen tro redan tidigare börjat hävda sig som en samlad kraft på vänsterkanten i amerikansk politik i den av svarta kyrkor ledda medborgarrättrörelsen som vann sina stora segrar på 1960-talet. För de svarta och deras kyrkor var religionen inte en privatsak. I de bibliska berättelserna, tron och förkunnelsen har de helt konkret sett ledstjärnorna och drivkraften för sina politiska krav. De svarta kyrkorna i USA spelade litet av samma roll som arbetarrörelsens organisationer i de politiska omvälvningarna i Europa knappt hundra år tidigare.

Med det evangelikala genomslaget och den kristna högern har vita konservativa kyrkor spelat en liknande roll till höger i politiken – om än med oändligt mycket större resurser - som de svarta kyrkorna till vänster. De har organiserat sig politiskt och kommit att i perioder

dominera det republikanska partiet. Under George W Bush tid som president fick de också en ledare med deras egen bekännelse och som i känsliga lägen formulerade sitt och USA:s uppdrag i direkt religiösa termer. Inrikespolitiskt har de sett som sin huvuduppgift att förändra domstolarna och deras tolkning av författningen, att i en viss mening upphäva den klassiska amerikanska åtskillnaden mellan stat och religion i ett antal sakfrågor. Dollarsedlarnas förtröstan på Gud ska inte bara vara uttryck för det amerikanska samhällets allmänt religiösa rötter utan också synas i konkreta politiska beslut.

Invandrarnas dröm

Måhända kan den pågående kampen kring Barack Obama som president ses i detta perspektiv. Barack Obama är bokstavligen ett barn av en världsvid kulturell och social frigörelse. Han anknyter medvetet till (det bästa och inte så ytliga) i 1950-talets amerikanska folkreligiositet där var och en tar ansvar för sin tro. I sina teologiska och filosofiska resonemang söker han inte stöd för messianska mål utan pragmatism och realpolitik.

Till en genomgång av religiös tro i USA hör till slut inte enbart tro på Gud i olika kyrkor och schatteringar. Den särskilda historia och de erfarenheter och förhoppningar som förklarar så mycket av den allmänna religiositeten i USA ger också ett sammanhang till den närmast religiösa tro på det egna landet och dess ekonomiska och politiska system som så gott som alla amerikaner omfattar. Utvandrarernas dröm om Amerika var en dröm om ett förlovat land där den gamla kontinentens konflikter, förtryck och elände inte skulle vara mer. Amerikanen måste tro på USA och på att USA har en särskild roll och ett alldeles eget uppdrag i historien och för mänskligheten. USA är oersättligt för att världen som den i dag ser ut ska klara sig. I Amerika ska man tro på Gud och man ska tro på USA.

Anders Mellbourn är redaktör för Sändaren. Han har tidigare varit chefredaktör för Dagens Nyheter och chef vid Utrikespolitiska institutet.

Publicerat i NOD, nr 1, 2010